

Kuidas arendada lapses lugemiseks ja kirjutamiseks vajalikke eelduseid?

Et laps saaks lugema ja kirjutama õppida, peavad olema eakohaselt arenenud tema suuline kõne, motoorika, mõtlemine, mälu ja tajus. Need on lugema ja kirjutama õppimise eeldused.

- **Nägemis- ja ruumitaju arendamine** (sarnasuste ja erinevuste leidmine, reastamine suuruse või mõne muu tunnuse alusel jne).
- **Kuulmis- ja rütmitaju arendamine** (salmide lugemine koos käte liigutustega, -plaksude või rütmipillide mängimisega jne).
- **Sõnalise mälu arendamine** (sõnariidade, lausete, luuletuste kordamine jne).
- **Peenmotoorika ja silma-käe koostöö arendamine** (mosaiigid, muustriridade tegemine, rebimine, voolimine, värvimine, joonistamine jne).

Kuidas arendada lapses lugemise ja kirjutamise eelkuseid?

Enne, kui laps õpib lugema ja kirjutama, peab ta ära õppima lugemise ja kirjutamise eelkused. Need on tähtede tundmine, häälimine, häälikanalüüs ja teistest pikema hääliku eristamine sõnas.

TÄHT on see, mida me näeme ja kirjutame. **HÄÄLIK** on see, mida me hääldame ja kuuleme. Täht on hääliku märk kirjas. Sõnas ISA on kolm häälikut ja kolm tähte. Sõnas VAAS on kolm häälikut ja neli tähte – pika hääliku kirjutame kahe tähega.

HÄÄLIMINE on sõna sujuv, hääliku kaupa hääldamine (EMA: ee-mm-aa). Häälimisel tuleb öelda häälikuid nii, nagu me neid kuuleme ja ütleme, mitte nimetada *tähti* (ISA: ii-ss-aa, mitte ii-ess-aa, JÄNES: ii-ää-nn-ee-ss, mitte jott-ää-enn-ee-ess;

KOLM: kk-oo-ll-mm, mitte kaa-oo-ell-emm). Topelttähti häälitakse ühe häälikuna (SOOL: ss-oo-ll, mitte ss-oo-oo-ll).

HÄÄLIKANALÜÜS on häälikute eristamine ja nende järjekorra määramine (*mis häälikuga algab sõna EMA? mis häälikuga lõpeb sõna EMA? mis häälik jääb sõnas EMA E ja A vahele?*).

HÄÄLIKUPIKKUSE ERISTAMINE on sõnas teistest häälikutest pikema hääliku tajumine, üles leidmine (*mis häälik kõlab sõnas SILL teistest pikemalt?*).

Lugemise ja kirjutamise eelkuste arendamiseks:

- Loe lapsele raamatuid, selgita sõnade ja loetu tähendust, toeta lapse huvi lugemise vastu (näiteks käi lapsega raamatukogus).
- Innusta last tähti õppima (lugege jalutades autode numbrimärke, reklaame jne).
- Lao lapsega juba õpitud tähtedest sõnu ja nimesid.
- Innusta last kirjutama (kaart vanaemale, kiri jõuluvanale).
- Harjuta lapsega järjest pikemate sõnariidade ja lausete kordamist.
- Hääli koos lapsega sõnu, õpeta last iseseisvalt häälima.
- Hääli sõnu ja lase lapsel sõna ära arvata. Äraarvatav asi võiks esialgu olla lapse vaatväljas - vaas, lamp, laud, sein.
- Harjutage häälikute eristamist ja häälikute järjekorra määramist sõnades (*kui kuuled i-d, tee käteplaks: m-e-a-i-o-i*).
- Õpeta last märkama sõnade erinevusi ja sarnasusi (*kell ja koll – mille poolest on need sõnad erinevad, mille poolest sarnased?*).

Hakkame lugema ja kirjutama!

Lapsed õpivad lugema ja kirjutama keskmiselt 5–7-aastasena, kuid ettevalmistumine selleks algab palju varem. Juba enne, kui laps õpib lugema ja kirjutama, saab vanem teadlikult toetada selleks vajalikke eelduste ja eelkuste arengut. Lugemis- ja kirjutamisraskusi on oluline ennetada, sest need on kõige levinumaks õpiraskuste põhjustajaks esimestes klassides.

Rajaleidja

Milline on koolimineva lapse lugemis- ja kirjutamisoskus?

- Oskab kuulda ja kuulata, näha ja vaadata, tal on valmisolek õppimiseks.
- Tuleb toime häälikanalüüsiga
- Häälib õigesti ühe- ja kahe silbilisi sõnu (*ema, muna, vihik, raamat, klaas*).
- Eristab kuulmise teel kõlalt sarnaseid sõnu (*karu ja taru: näita piltidel, kumb on taru?*).
- Oskab sõnades muuta või ära jätta häälikuid ja saada uusi sõnu (*tuba ja uba, tool ja kool, siil ja sool*).
- Oskab häälikupikkuse muutmise teel uusi sõnu moodustada (*lamas ja lammast*).
- Oskab leida ja moodustada riimuvaid sõnu (*vaal-kaal; maja-kaja-saja-rajaja*).
- Eristab häälikupikkusi.
- Suudab korrata eri vältes sõnade ridu (*tuli-Tuuli-tuuli, koli-kolli-kooli, tibu-tipu-tippu*).
- Tunneb ja oskab kirjutada enamikku tähti.
- Kirjutab lühikesi sõnu enamasti õigesti, eksib veel ühe- ja kahekordsete ning nõrkade ja tugevate tähtede valikul.
- Moodustab tähtedest ja silpidest sõnu (*LI, NA – NALI, LINA*).
- Veerib või loeb ühe-kahe silbilisi sõnu (*muna, aken, ratas, tibu*).
- Loeb lühikest lihtsat lauset (*Anul on õun*), saab loetust aru ja oskab vastata küsimustele selle kohta.

Millal pöörduda logopeedi juurde?

- Peatselt kooli mineval lapsel ei jää tähed meelde või ununevad kiiresti.
- Sõnade häälimisoskus on vähene, laps ei kuule häälikut häälikureas, ei taju hääliku olemasolu, asukohta ega häälikute arvu sõnas.
- Hääldab valesti ühte või mitut häälikut, mõni häälik on puudu.
- Sõnavara on väike, laps ei suuda oma mõtteid arusaadavalt edasi anda.
- Laps ei taha jutustada päevasündmustest, ei tunne huvi raamatute, ettelugemise ega lugude kuulamise vastu ning teeb rääkimisel palju vigu.

TOETAV KIRJANDUS VANEMATELE

- „Tark lapsevanem“ (T. Gordon, 2006)
- „Imelised aastad“ (C. Webster-Stratt, 2018)
- „Soovitused ja nipid, kuidas meelitada last lugema“ (Eesti Lugemisühing, 2014)
- Video „Õpime koos lugema“ (Eesti Lugemisühing, 2014)

KASULIKKE MATERJALE LAPSEGA KOOS TEGUTSEMISEKS

- „Ma tunnen kolme tähte“ (K. Lempu, 2019)
- „Triinu-Triinu trika-trei“ (V. Kuus, 2018)
- „Tihti tehti tähti“ (P. Matt, 2018)
- „Nutikalt lugema ja kirjutama“ (M. Nerman, 2017)
- „Õpituba. Loe, mängi, võida“ (J. Sepp, 2017)
- „Kooliks valmis“ (L. Ots, 2014)
- „Õpituba. Lustiga lugema, kribinal kirjutama“ (K. Mäses ja M. Varandi, 2014)
- „Õpituba. Häälikust jutuni“ (K. Mäses ja M. Varandi, 2012)
- „Päev päevalt targemaks“ (E. Mägi ja K. Lukanenok, 2005)

Hea vanem, ära jää oma murega üksi!

NÕU JA ABI PAKUVAD:

- ✓ Sinu lapse lasteaia või kooli logopeed ja eripedagoog.
- ✓ Kohalikud hariduse tugiteenuste keskused Tallinnas, Pärnus, Tartus, Viljandis, Haapsalus ja Kuressaares.
- ✓ Haridus- ja Noorteameti Rajaleidja tugispetsialistid.

www.rajaleidja.ee

Voldik on valminud Haridus- ja Noorteameti, Tallinna Ülikooli ja Eesti Lugemisühingu koostöös.

HARIDUS- JA NOORTEAMET

TALLINNA ÜLIKOO

